

доц. д-р ИЛИЯ ДИМОВ

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“, гр.БЛАГОЕВГРАД

**ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОВИШАВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ОБУЧЕНИЕТО ПО
ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ**

**POSSIBILITIES FOR INCREASING THE QUALITY IN TRAINING OF ECONOMICS AND
MANAGEMENT**

Assoc. Prof. ILIA DIMOV, Ph.D.

SOUTHWESTERN UNIVERSITY „NEOFIT RILSKI“, BLAGOEVGRAD

Abstract: The present paper treats ideas, opinions and recommendations for increasing the quality in training of economics and management at Universities – giving up more autonomy to a Faculty of Economics, development to co-operation with employers' companies, development to co-operation with faculties of economics from advanced countries and etc.

Key words: high quality by the training in economics and management, more autonomy to Faculty of Economics, co-operation with employers company, co-operation with faculties of economics from advanced countries.

През изминалия ХХ век натрупаният производствен опит беше признат като един от основните производствени фактори наред със земята, труда, капитала. Производственият опит като богатство от културни традиции, знания, технологии, ноу-хау, патенти, търговски марки и др., е под непрекъснато нарастващото въздействие на науката и образованието. От втората половина на изминалия век в развитите страни се установи трайна тенденция - инвестициите в научни изследвания и образование са среднай-силно нарастващите, както в публичните институции така и в корпорациите. Наред с редица нови направления в науката и технологиите, бързо развитие получиха научните изследвания и образованието в областта на икономиката и управлението.

Внимателното запознаване с целите, приоритетите, програмите и т.н. на общите политики на Европейския съюз показва ясно важната роля и значение на научните изследвания и образованието и на сътрудничеството в тези области. Приетата през 2000 г. в ЕС Лисабонска стратегия, която си постави

амбициозната цел до 2010 г. да направи европейската икономика най-конкурентната и динамична икономика в света, основана на знанието, бе предвидено да се реализира чрез приоритетите повишаване на трудовата заетост до 70%, намаляване на бюрокрацията, насърчаване на предприемчивостта, създаване на условия за инвестиции в изследователска дейност главно в частния сектор. През 2005 г. Европейската комисия преразгледа Лисабонската стратегия като акцентира на по-малко и по-ясни приоритети – икономически растеж и конкурентна трудова заетост, с което се цели превръщане на Европа в по-атрактивно място за инвестиции и работа, създаване на работни места за висококвалифицирани работници, основани на знания и иновации в подкрепа на развитието, което определя още по-ясно ролята на научните изследвания и образованието и сътрудничеството в тези области.

Целитенанастоящата публикациясада постави за обсъжданенякои виждания, идеи и

т.н.заподобряванеиусъвършенстваненао бучениетопоикономикаи управлениевстепенитенависшетообразо вание.

1. За предоставяне на по-голяма самостоятелност на факултета

Съществуват сериозни и достатъчно убедителни мнения запредоставяненазначителнопо-голяма

самостоятелност(автономност) на факултета, каквато отдавна съществува в университетите в развитите страни. Една разумно подготвена и реализирана децентрализация на много дейности в университета, по които са компетентни факултетът и катедрите, ще освободи и разтовари Академичния съвет, Ректората и функционалните звена от много несвойствени дейности, от ненужното бюрократизиране и протакане на тези дейности, от остарели схеми на опекунство и контрол, и ще даде възможност централното ръководство да се заеме по-обстойно с присъщите му стратегически, принципни, представителски и други задачи на преустройството на обучението в университета. Същевременно факултетът, катедрите, преподавателите ще се освободят от множество бюрократични процедури и дейности, за да се съсредоточат в основната си работа.По-конкретно, съдържанието на такава самостоятелност на факултетаследва да намери определение и реализация в следните направления:

- самостоятелно определяне и планиране на броя на обучаваните студенти по отделните специалности;
- самостоятелна подготовка, планиране, определяне и утвърждаване на учебните планове и програми;
- премахване на задължителното натоварване на преподавателите с минимум
- часа, водещо до включване на неуместни учебни дисциплини и други

- комбинации с цел осигуряване на определения минимум часове;
- самостоятелно издаване на учебници, учебни помагала и др., под егидата на университета и факултета;
- самостоятелна политика, права и възможности за привличане на подходящи млади хора за преподаватели, дебюрократизиране на съществуващата система за защита на докторска степен и хабилитиране;
- самостоятелно директно установяване и осъществяване на връзки и сътрудничество със сродни факултети от университети от развитите страни;
- самостоятелен бюджет, с което да се даде възможност за диференцирано заплащане на преподавателите, за по-широко и ефективно сътрудничество със сродни факултети от университети от развитите страни и др.

Не бива да се очаква, че такава самостоятелност на факултета може да се постигне лесно и от един път. Голяма част от преподавателския състав, за съжаление и от по-младите преподаватели, са за запазване на статуквото; но трябва да се приеме начин, стратегия, за промени в предложената посока. Много неща могат да сепроменят и при действащитезакони при наличие на воля и чрезвътрешноуниверситетскитеправилници,наредби,инициативи и т.н.

Различията в интереса на отделните факултети за по-голяма самостоятелност са свързани с някои обективни различия и във възможностите за обучаване на повече студенти по специалности, за които има по-голямо търсене – икономика, право, компютърни технологии, медицина и др. Такива факултети могат да осигуряват по-големи приходи и естествено е да имат интерес да могат да се разпореждат с по-значителна част от тях. Същевременно, такива факултети, за да

осигурят качествено обучение по редица свои специални дисциплини, се нуждаят от висококвалифицирано професионално обучение от катедри и преподаватели от другите факултети. Например, обучението по икономика и управление в Стопански факултет се нуждае от изучаване на специални курсове и дисциплини по психология, екология, търговско право, компютърни технологии, приложна математика, чужди езици и др., които и досега му се предоставят от съответните факултети, по силата на установено „университетско задължение“. Проблемът е тези факултети да бъдат подходящо мотивирани, в това число и определено участие в разпределението на част от поголемите приходи на Стопански факултет, което да се извършва в условия на пряко сътрудничество между него и съответния факултет.

Да се опитаме да разгледаме някои направления и виждания за усъвършенстване на обучението, които са свързани с предоставянето на по-голяма самостоятелност на факултета.

2. Развитие на постоянно сътрудничество с потребителите/работодателите на обучаваните и завършилите образованието си специалисти

С оглед по-добро прогнозиране на потребностите от специалисти по отделните специалности и степени на обучение, и определяне и планиране на броя на обучаваните студенти, а също и на насоките на подобряване на обучението, е необходимо **установяване и развитие на постоянно сътрудничество с потребителите/работодателите, приемащи на работа завършилите образованието си специалисти**. Такава практика отдавна съществува в развитите страни, най-добрите университети в САЩ и други страни работят в много тесни връзки с бизнеса.

Такова постоянно сътрудничество не може да се наложи със закони или

каквито и да било други актове, а може да се развива резултатно само ако се основава на **взаимен интерес**. Например, фирмите 1, 2, 3, ..., n имат интерес да се информират и съдействат за подготовката, обучението, резултатите и постиженията на студентите X, Y, Z, ..., обучавани по някоя от специалностите („Маркетинг“, „Финанси“, „Счетоводство“, „Туризм“ и др.), започвайки някъде от II курс на обучението.

Въпросът е по какъв начин, с какви инициативи и действия факултетът да се отвори към фирмите, да ги мотивира, с какви и кои фирми да започне работа за установяване на постоянно сътрудничество.

Постоянни връзки и сътрудничество с практиката може да се установи и развива

на отделните равнища на управление и организация на дейността на фирмите и на факултета, по различни начини и в различни форми.

На равнище катедра може да се установи постоянно сътрудничество със съответното функционално звено на фирмите – например, катедра „Финанси и счетоводство“ -с финансово-счетоводните звена на фирмите, катедра „Мениджмънт и

маркетинг“ -с маркетинговите звена и плановите отдели и т.н. На равнище катедра могат да се организират „кръгли маси“ или постоянно действащи тематични семинари по актуални проблеми на практиката в дадената област. Например, катедра „Мениджмънт и маркетинг“ – по проблеми на маркетинга и маркетинговите проучвания на фирмите в условията на евроинтеграцията, катедра „Финанси и счетоводство“ – по данъчното облагане, работата с банките и др., катедра „Туризм“ -по развитието на различните видове туризъм и т.н. Участието на специалисти от съответните звена във фирмите, в т.ч. завършили при нас студенти, може да ни ориентира за новите изисквания на практиката и

работодателите към обучението и подготовката на студентите.

През последните години, поради определена неудовлетвореност на работодателите от равнището на подготовката на завършилите студенти, които са наели на работа, възниква необходимост да ги обучават веднага след назначаването за изпълнение на рутинни задачи. Във връзка с това се обсъждат начини и възможности за **определяне на минимални или задължителни равнища на знания и умения по учебните дисциплини по специалността**, необходими за изпълнение на съответни дейности и задачи в практическата работа, **за различните образователни степени**. Това е една изключително сложна задача, която би могла да се решава успешно в условията на постоянно сътрудничество с фирмите.

Предлагат се, във връзка с това, различни идеи и виждания за развитие на приложно-практическата подготовка на студентите в отделните образователни степени.

За обучаваните **вколеж** се предлага да придобият знания и умения за извършване **преди** всички на **рутинни** дейности и задачи по набиране на информация, сортиране, кодиране, въвеждане, първично обработване, и, в определена степен - за подготовка и участие в **анализи** на отделни звена и дейности във фирмата и други подобни по сложност задачи.

За обучаваните в степен **бакалавър** се смята, че трябва да придобият знания и умения за извършване в по-голяма степен на **аналитични (анализаторски)** дейности и задачи: анализи на отделни дейности и процеси във фирмата, например, анализи на финансовото състояние, паричните потоци, разходите, цените, складовите запаси от материали или готова продукция и т.н., разработване и подготовка на различни обобщаващи документи (бизнес планове, обосновки за кредити, доклади за нови продукти и

др.п.), организиране и управление на малки екипи и други подобни по сложност задачи, и в определена степен – за **рутинни** дейности и задачи по обработка и обобщаване на информация, и др.

За обучаваните в степен **магистър** се предлага да придобият знания и умения, в това число от практически опит и т.н., за **извършване на обобщени анализи от по-висок клас** на основните дейности във фирмата – маркетингова, иновационна, производствена, осигуряване на материали, човешки ресурси, инвестиционна дейност, финансова дейност и т.н., - а също така за извършване на дейности и задачи по организиране и управление на функционални звена (дирекции, отдели и т.н.) или отделни подразделения във фирмата.

Разбира се, такова „разделение“ на уменията и задачите за отделните образователни степени е твърде условно, не е възможно многообразието от дейности и проблеми на различните фирми да се обхване, „унифицира“, чрез разработване и прилагане на някакви стандарти или рецепти или набор от правила, като, например, изискванията за получаване на права за управление на МПС и т.н. В практиката почти всички млади специалисти започват с по-прости, рутинни дейности и задачи и постепенно се развиват и израстват към по-сложни, аналитични, управленски и т.н. дейности и задачи. Но все пак, исканията на работодателите за очертаване на едни минимума от знания и умения за извършване на определени практически задачи, вероятно, имат основания. Във връзка с това, трябва да се обсъди целесъобразността при подготовката на учебните програми те да се консултират с добри специалисти от практиката в съответната област. Един от възможните начини за това също може да бъде - при подготовката на **учебни помагала** със задачи по отделните учебни дисциплини, те да се

консултират със съответни добри специалисти от практиката.

Важна роля и значение за добрата подготовка на студентите, наред със задължителното изучаване на актуалната нормативно-правна уредба в съответната област, трябва да придобие **изучаването на процедурите и практическата работа с документите** по съответните дейности и задачи във фирмата, за което постоянното сътрудничество с фирмите също може да създаде добри условия.

Предполагаме, че много важно направление на постоянно сътрудничество с фирмите може да стане занапред съдействието и подпомагането им непосредствено от катедрите в решаването на някои проблеми по осъществяването на някои дейности в тях. Например, има достоверна информация от проучвания, че голяма част от фирмите или изобщо не провеждат маркетингови проучвания, или при опитите за такива срещат големи затруднения при определянето какъв вид проучване им е необходимо, с какви методи да се извърши и т.н. Липсата на средства ограничава силно малките и средните фирми за ползване на консултантски услуги от специализирани фирми. Катедра „Мениджмънт и маркетинг“ може да има благодатно поле за сътрудничество и съвместна дейност с фирми, подпомагайки ги в провеждането на маркетингови проучвания, включвайки и студентите. Катедра „Туризм“ вече предприема такива стъпки и дейности. Други катедри също могат да развият такива възможности, например, по проблемите на подготовка на проекти от фирмите за кандидатстване за финансови помощи от Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС и др.

За установяване и развитие на постоянно сътрудничество с фирмите могат да се използват някои възможности за връзки и съвместно

сътрудничество с такива институции като местната Търговска палата, областната служба на Министерството на земеделието, областната управа, общината и др., а така също и банките, тъй като всичките имат дейности и интереси в тази насока, въпросът е до воля и координация на общите интереси и дейности. Създаването на съвети на настоятелите към висшите училища, регламентирано с последните изменения и допълнения на ЗВО(чл., чл. 35а, 35б, 35в), също би трябвало да подпомогне сътрудничеството с фирмите.

Провеждането на стаж или практика на студентите във фирмите може да стане полезно и ефективно, когато фирмите, които се интересуват от развитието на определени студенти от II, III и IV курс, ги вземат на стаж или практика при тях, за да ги запознаят, въвеждат, обучават в практическата дейност и като завършат, ако ги вземат на работа, те по-бързо да навлязат и да постигнат в по-кратки срокове необходимото високо ниво на подготовка и изпълнение на съответните функции, дейности и задачи. За организирането и провеждането на ефективен стаж или практика, катедрата и съответното звено на фирмата трябва съвместно да подготвят ред и условия, които да отговарят на интересите на двете страни.

Провежданите ежегодни анкети с работодатели за оценки на завършили при нас специалисти трябва да се провеждат и занапред, но само това не е достатъчно. Необходимо е да се обсъди целесъобразността от извършване на непрекъснат **маркетингови проучвания и изследване на потребностите на региона от кадри** по отделните специалности, завършили колеж, бакалавърска и магистърска степени, при методическото съдействие на катедра „Мениджмънт и маркетинг“.

3. Усъвършенстване на учебния процес

В т.1 се предлага подготовката, актуализацията и утвърждаването

научебните планове и програми да се извършва напълно самостоятелно във Факултета, за да не се занимават преподавателите с излишна бюрокрация, а да насочат усилията си към действително необходимидейности.

За подготовката и актуализацията на учебните планове и програми може да се каже, че наред със стремежа за отчитане на държавните изисквания, съвременните прогресивни тенденции, практиките и постиженията на университетите в развитите страни, успешните акредитации и т.н., може да се отбележат и някои не съвсем удачни решения и практики. Редица учебни дисциплини и учебни програми са абсолютно еднакви с тези на УНСС, макар често са от изминал период на УНСС. В това не би имало нищо смущаващо, ако е плод на творческо сътрудничество между съответните сродни катедри. За част от основните дисциплини - „Икономикс“, „Счетоводство“ и др. това е неизбежно. Но има дисциплини, особено сред специалните, които трябва да отчитат редица конкретни различия – например, регионални с особено значение за икономиката (например, за характера и спецификата на икономиката на Югозападен район и на потребностите от специалисти, за развитието на инфраструктурата, опазването на природата и приграничното сътрудничество на този район, в това число с помощите по програмите на ЕС, за спецификата на туризма и др.), или също регионални, свързани с изучаването и опазването на местни исторически и културни ценности и традиции и запознаването на света с тях, и др.

Някои неудачни решения са свързани с лични и приятелски интереси, срещат се дисциплини, които будят недоумение, някои се четат за набиране на часове, осигуряване на хонорари и т.н.; всичко това трябва да стане минало, ако искаме да работим по съвременни, адекватни на

условията и потребностите учебни планове и програми.

Във връзка с казаното може да се обсъди и прецени целесъобразността от развитие на сътрудничество на катедрите от Стопански факултет със сродни катедри от УНСС и други висши училища по подготовката и актуализацията на учебните планове и програми, наред със задълбочаването на конкуренцията, а също за сътрудничество по това направление със сродни факултети от университети от развити страни.

Засамия процес на аудиторно обучение, определян несигурния израз

„аудиторна заетост“, могат да се обсъдят редица назрели нови идеи, потребности, проблеми, решения.

Традиционното четене на лекции далеко не по всички дисциплини е действително необходимо, има други нормални и ефективни начини на аудиторно обучение. Необходимо е, във връзка с това, установяване и развитие на сътрудничество със сродни факултети от университети от развити страни за изучаване на техните практики и опит, и творческото им прилагане при нас.

Представлява интерес прилаганият в западни университети и недостатъчно проучен от нас подход на организация и провеждане на аудиторно обучение, който може да се определи като **конферентен**. Най-общо, същността му се свежда до провеждане на дискусии с активното участие на студентите по възлови теми, въпроси, проблеми от дадената област на познанието, под ръководството на водещият обучението професор. Такъв начин на обучение предполага водене от авторитетен професор, който още от първата „въвеждаща лекция“ изгражда доверие у студентите за такъв начин на организация и провеждане на обучението. Този подход предполага предизвикване и мотивиране на такъв интерес у студентите, че те преди всяка следваща дискусия се запознават не само с учебника на професора, а и с

достатъчно широк кръг авторитетни автори по темата. И това -колко пъти да провеждат дискусии, т.е. колко пъти да има „лекции“ по нашето, се решава не от Академичния съвет и т.н., а от професора и обучаваните студенти. При този начин на работа на всеки студент се възлага или той сам предлага разработване на доклади, съобщения, резултати от проучвания и др. по съответните теми, въпроси, проблеми. Какъв по-благодатен начин за индивидуална работа на преподавателя и асистентите с отделните студенти, при които изявяват своите индивидуални характеристики и способности за един или друг вид работа след обучението. Разбира се, предполага се целесъобразното използване на всички съвременни технологии и средства – мултимедия, Internet, подходящи елементи и практики на дистанционно обучение и т.н. с всичките им възможности, модификации, варианти и т.н.

Скептичното отношение на колеги преподаватели към такъв подход на обучение може да се обясни отчасти със съществуващите реалности - от доста години голяма част от студентите са принудени да работят и то точно по време на самото обучение; сред студентите се срещат и такива, които са недоразумение от гледна точка на допустимите характеристики за студент. Тези обстоятелства, обаче, не бива да са определящи, особено, когато част от студентите искат по-добро и по-качествено обучение и образование.

При всеки начин и подход на обучение, за да се получи качествено системно съвременно обучение и образование по дадената област на познанието(учебна дисциплина), **от изключителна важност е обучаваният студент да бъде натоварван непрекъснато през целия семестър с конкретни задачи** за подготовка на справки, събиране на информация, извършване на проучвания, анализи, доклади и др. По информация от колеги

преподаватели, специализирали в университети в развити страни и от български студенти в такива университети, този начин на обучение там се прилага много широко – буквално всяка седмица студентът изпълнява определена по програма конкретна задача и изпраща резултата от работата по електронната поща на преподавателя или асистента, или докладва лично или публично. Изпълнявайки всички тези задачи, за всяка от които се получава оценка, студентът формира и общата окончателна оценка за своите знания и резултати в обучението по дадената дисциплина. Разбира се, организацията на такъв начин на работа със студентите изисква предварителна подготовка на конкретни стандартни, типови и т.н. задачи, изпълнявани по съответна програма, което позволява представените от студентите работи да бъдат проверявани много бързо. Всичко това изисква професорът и асистентът да бъдат заети ежедневно изключително и само с обучението на студентите по дадената дисциплина, т.е. изключва възможността преподавателят да разкъсва константното време за преподаване в един университет -на два и повече университети, получило върхови изяви по новоизникналите български „ВУ“заведения

Възниква въпрос за обсъждане целесъобразността от подготовка на стратегия за **следдипломно обучение**, при това не само еднократно обучение, а непрекъснато, във връзка с нуждите от непрекъснато обучение през целия живот. Изказват се идеи, четакова обучение може да се осъществява през периодично обучение на отделния човек в различни магистърски програми. Във всеки случай, ако се приеме такава стратегия, ще възникне необходимост от създаване на условия за нейната реализация.

4. Подготовка и издаване на учебници

Темата е изключително сложна, деликатна за интелегентните хора,

свързана с много и различни интереси – за дефицита от добри учебници по много области на познанието от типа на някоя от най-добрите учебници от 60-те години, например, по Икономикс на Пол Самуелсон, издаван и преиздаван над 40 пъти, за „задължителното изискване“ за издаване на учебници за кариерното развитие на преподавателите по българските ширини, за амбициите на някои български автори...Резултатите често са твърде комични, да не кажем плачевни, в многото български „ВУ“ заведения се издават и налагат на студентите такива т.нар. учебници, които също дават представа за „равнището“ на обучение и подготовка в тях.

Необходимо е, според нас, да се обсъдят и приемат нови насоки за подобряване на тази дейност, защото разрастването през последните десетилетия не позволява да се

разчита главно или само на добрата воля, съвестта и морала на отделни лица, особено в случаите, когато те се представят не само като автори, а и като преподаватели в даден университет, факултет и т.н.

За по-малки факултети като нашия е целесъобразно да се обсъди необходимостта от подходяща обосновка на всяко предложение за подготовка и издаване на учебник, т.е. с какво той наистина ще превъзхожда съществуващите учебници, в това число от западни университети, които могат да бъдат преведени.

При положение, че се обоснове нуждата от подготовка и издаване на нов учебник, би трябвало да се приема с предимство това да се извършва от авторски колектив под редакцията на авторитетен учен в дадената област, възможно от друг университет, и задължително с външни независими и авторитетни рецензенти, предложени от съответната катедра и факултета.

Необходимо е да се промени съществуващата практика на университетското издателство – има примери на „издаване“ на учебници със

срок 1 година, докато частни издателства извършват това за седмици. Добре би било да се прецени целесъобразността от такова издателство и печатница и не е ли по-добре то да се преобразува в отделно юридическо лице и да заработи на пазарни принципи.

5. Научноизследователска дейност

Склонността, качествата, способностите, мотивите за научноизследователска работа и целите за развитие на научна кариера, са част от основните критерии при привличането и подбора на подходящи млади хора за преподаватели, обучение в докторантура и т.н. Научноизследователската работа, особено добре планираната, организирана и извършвана въз основа на обоснована стратегия, създава условия както за развитие на добри преподаватели, така и за постигане на добри резултати в изследванията. Това се потвърждава от практиката и резултатите на научните изследвания в много от най-добрите университети в развитите страни, в които отдавна са се развили известни центрове за изследвания в различни области. Както показва практиката, някои по-малки факултети с по-скромни възможности от по-малки страни, постигат добри резултати в научноизследователската работа, когато установят трайно сътрудничество и коопериране със сродни факултети и катедри от университети от развити страни. Като добър пример може да се посочи дейността и резултатите на т.нар. Немски факултет на Технически университет-София. Специално, в областта на икономиката, интерес за изследователи от западни университети може да представляват **съвместни разработки** по проблеми на социално-икономическото развитие на РБългария, под тяхно научно и методическо ръководство, като от нас, на първо време, се поеме набирането, обработването и осигуряването на достоверна информация. Като някои от основните стратегически направления на

научноизследователската работа в нашия факултет, за продължителен период, могат да се обсъдят, приемат и развиват:

- Тенденции, проблеми и перспективи на развитие на образованието(обучението) по икономика и управление в университетите в развитите страни
- Проблеми и перспективи на регионалното икономическо и социално развитие на Югозападен район на планиране на РБългария в условията на евроинтеграция

Дебюрократизиране на съществуващата система за защитанадокторски дисертации и хабилитиране

За привличане на подходящи млади хора за обучение в докторантура, с необходимите наклонности, качества, способности, мотиви за научноизследователска работа, може да се използва индивидуалната работа с тях още на етапа на обучението им като студенти. Наред с високата теоретична подготовка, те трябва да притежават умения и способности за творческа изследователска работа, за извършване на анализи и обосновка на изводи, предложения за решения и т.н. Като едно от най-важните изисквания трябва да бъде владеенето и ползването на английски или друг език в степен, даваща възможност за работа с литература, документи, участие в сътрудничество с чуждестранни университети и др.

Процедурите по „отпускане на места”, обявяване, кандидатстване, полагане на изпити за приемане, полагане на изпитиза кандидатски минимум, публикуване на 2/3 от дисертацията, множеството изисквания за подготовката на защита в Специализирания съвет и др., са толкова многостранно и богато бюрократизирани и извършвани от армия от чиновници, че докторантът е принуден да планира и хаби голяма част от времето си с тях, вместо да се занимава с необходима изследователска работа. С

това може да се обясни отчасти, че малка част от докторантите успяват да защитят в нормалните срокове и се отчисляват с право на защита.

Целта е в процеса на подготовката на дисертацията и нейната защита младият изследовател да покаже наличие на подготовка и качества за научни изследвания, и затова всичките тези бюрократични процедури следва да се премахнат, работата на докторанта трябва да се съсредоточи върху изследвания, проучвания и т.н. по подготовката на дисертацията, при осигурено научно и методическо ръководство и съдействие от катедрата, в това число консултации с външни авторитетни специалисти и т.н.

Факултетният съвет трябва да предприеме необходимите усилия и мерки за получаване на права и възможности за приемане на защити на докторски дисертации и за хабилитиране, в това число чрез подсилване на състава на ФС с привличане на известни авторитетни външни специалисти – професори в съответната област на науката. Рецензентите също следва да са авторитетни специалисти от други университети.

7. Установяване и развитие на сътрудничество със сродни факултети от развити страни

Исторически характерно за българската наука и образование до и след Освобождението от турско робство винаги е било голямата отвореност на българите към университетите от развитите страни. Основният мотив на българите винаги е бил получаваненавъзможнанай-доброобразование, възпитание и културно развитие, като предпоставка за добра професионална кариера или за още по-значими цели. Възраждането на тази практика не е самоцелно или с някакви престижни, конюнктурни, провинциални и т.н. наклонности, комплекси и пр.

Предоставянето на по-голяма самостоятелност на факултета може да

създаде условия за директно установяване и развитие на трайно сътрудничество, на база взаимни интереси, със сродни факултети от университетите от развити страни.

Занастакова сътрудничество представлява интерес за:

- консултации и обмен на опит и практики по развитието и усъвършенстването на обучението, учебните планове и програми, сътрудничеството с фирмите работодатели и т.н.;
- специализации на наши асистенти при тях;
- взаимни посещения и обучение на студенти от двата факултета;
- поканване на гост-професори от тях за лекции по нови неразработени проблеми, за предаване на опит по обучението, за научноизследователска работа и др.;
- за съвместни изследвания и разработки по проблеми на социално-икономическото развитие на РБългария, за които става реч в т.5;
- за техния опит и практики в реализирането на Болонската стратегия и възможностите за сътрудничество.

За **тях**, предполага се, сътрудничеството може да представлява интересот информационна и изследователска гледна точка, с оглед придобиване на по-обективна представа и изследване на процесите, реалностите, проблемите, перспективите на развитието в нашата страна, в това число от позициите и плановете на развитието ни като страна членка на Европейския съюз. Това може да се мотивира с факта, че доскоро изолацията, недостатъчната информация беше причина да сме или „бяло петно“ или някаква деформирана представа за тях.

Могат да се посочат, като добри примери, опитите за установяване на сътрудничествона **Стопански**

факултетна ЮЗУс Университет в Нанси - Франция

(поканен беше проф. Ален Бюзле, които проведе лекции и консултации по финанси), с Рейнско-Вестфалския университет в гр. ААхен - Германия, с Факултета по туризъм в Опатия на Университета в Загреб – Хърватска и др.

Непосредствена близка задача по това направление е да се определи с кои университети от развитите страни да започне установяване на връзки и развитие на постоянно сътрудничество за посочените цели, използвайки опита от създаване на такива връзки с университети от балкански и други страни.

8. Подходящо мотивиране и заплащане на труда на преподавателите

С оглед привличане, мотивиране и подпомагане на подходящи млади хора за развитието им като преподаватели, трябва да се отчита, че освен задоволяване на потребностите си за нормален човешки живот, преподавателите имат нужда от качествен компютър, качествен Internet, закупуване на специализирана литература, поддържане на връзки с чуждестранни колеги и др., все неща, от които зависят непосредствено възможностите и качеството на преподавателската и научноизследователската работа. Ако в близко време не се изравнят техните основни заплати с тези на добре заплатените служители от държавната администрация, което понастоящем означава най-малко двойно увеличение, няма да могат да се привличат подходящи млади хора за преподавателска работа и ще се наруши нормалното осигуряване, подготовка и възпроизводствона необходимия преподавателски състав, от което ще възникнат непредвидими проблеми в учебния процес. Преподавателите ще продължаваат да се принуждават да работят и пътуват на много места, да подпомагат „бизнеса“ на множеството

новоизникнали „ВУ“заведения, да бъдат обвинявани в печалбарство и, освен разклатения престижен статус, те ще бъдат все повече обект на опити за корупция и унижения.

Предоставянето на възможност за формиране на самостоятелен бюджет на факултета, като начало вероятно в по-ограничена степен, може да създаде условия за диференцирано допълнително заплащане на преподавателите (над основната заплата), по разработени и приети от тях критерии и показатели за оценка на извършваната преподавателска и научноизследователска дейност. С това ще започне **преодоляване на уравниловката** в заплащането на труда на преподавателите, която е сред

основните причини за недостатъчна мотивация за непрекъснато повишаване на квалификацията, знанията и уменията в съответната област, и за развитие и усъвършенстване на преподавателската и научноизследователската дейност.

Вместо заключение следва да се каже, че посочените мнения, виждания, идеи, препоръки и т.н., показват, че предоставянето на по-голяма самостоятелност на факултета, в който са компетентните специалисти в съответната област на науката, може да разкрие възможности и резерви за по-нататъшно подобряване и усъвършенстване на обучението по икономика и управление.

ЛИТЕРАТУРА

Закон за висшето образование (обн. ДВ, бр.112/ 1995 г.; посл. изм. и доп. бр.41/ 2007).

<http://www.europa.bg>